

KOZMOKRACIA AKO NOVÝ STUPEŇ VO VÝVOJI DEMOKRACIE

HENRYK SKOLIMOWSKI, Varšava, Poľsko

SKOLIMOWSKI, H.: Cosmocracy as a New Stage in the Development of Democracy
FILOZOFIA 2006, No 3, p. 234

Many of our contemporary concepts are already outdated. We need new ones in order to grasp the world which we ourselves created. According to the author cosmocracy is one of such concepts through which we could look at the new worlds. In a sense, cosmocracy precedes the historical-political systems including democracy. After the people became unbound from nature, they have created more anthropocentric forms of organization, among them democracy. But later they became totally separated from nature. Cosmocracy brings this cycle to a close and leads us back to the essential unity of all things. However, cosmocracy, as defended by the author, is not only a suggestion for a new form of government, but also for new forms of living. These should naturally bring about supporting forms of government without exploitation.

Prológ. Naše existujúce pojmy sa používajú storočia, a niektoré dokonca tisícročia. Mnohé z nich sú zastarané. Posunuli sme hranice nášho sveta a mysle. V tomto procese sme zmenili zároveň sami seba. Potrebujeme nové pojmy na postihnutie sveta, ktorý sme vytvorili. Kozmokracia je jedným z týchto pojmov – jedným z nových okien, cez ktoré sa môžeme pozerat' na nové svety.

Kozmokracia v určitom zmysle predchádza dejinno-politické systémy vrátane demokracie. Kým ľudia žili v esenciálnej jednote s prírodou a kozmom – organizovali sa na základe princípov kozmokracie –, vedeli, že všetky sily pochádzajú z kozmu a úctivo dodržiavali jeho zákony. Neskôr sa odpútali od prírody, vytvorili antropocentrickejšie formy organizácie spoločnosti a demokracia bola jednou z nich. Potom sa od prírody odtrhli. Kozmokracia tak, ako ju tu predkladám, uzatvára cyklus a vracia nás späť k esenciálnej jednote všetkých vecí.

Nepotrebujeme však iba nové pojmy. Potrebujeme pojmy, ktoré sú životnými formami. Kozmokracia, ktorú obhajujem, nie je len návrhom novej formy vlády, ale aj návrhom na reorganizovanie života v nových životných formách, z ktorých prirodzene vyplynú vhodné, formy vlády, podporujúce a nevykorisťujúce život.

1. O pôvode a význame demokracie. Politické systémy nevznikajú politickými prostriedkami, ale z hlbšej túžby aktualizovať skrytý potenciál človeka a ľudského

rodu. Preto sú politické systémy rozšírením a stelesnením filozofií, náboženstiev a ideológií. Nie sú to len politické entity legitimizované vlastnými tvrdeniami.

Hlbšie porozumieť danému politickému systému znamená odhaliť jeho základnú filozofiu, jeho históriu, jeho koncept človeka. Samotná analýza pojmov a ich významov v danom systéme, ktorá uväzňuje samu seba do vlastných vnútorných štruktúr, alebo ešte horšie – do obyčajných štatistických korelácií v rámci systému, je pohodlnou praktickou, ktorá vedie k jednoduchým záverom. Skutočná politická veda sa nezaobíde bez politickej filozofie.

Demokracia nevznikla len preto, že ľudia chceli moc (demo-cratia – moc ľudí). Vznikla preto, lebo starí Gréci chceli aktualizovať určitý ideál človeka. Už v šiestom storočí pred n. l. si Gréci uvedomovali svoju odlišnosť od susedných národov. A obzvlášť si boli vedomí toho, že jedným z ich ideálov je hľadanie slobody. Označovali iné národy za barbarov nielen preto, že nerozprávali jazykom Helénov, ale aj preto, že neboli slobodní.

Kým Gréci pátrali po tej pravej slobode, kládli si otázku: Aká je najlepšia forma spoluzitia? Samozrejme, za predpokladu, že človek je sociálna bytosť. Tí, ktorí boli „proti-sociálni“, teda tí, ktorí odmietali participovať na verejných záležitostiach, boli označovaní za „idiotov“. Gréci zistili, že najlepším vyjadrením sociálneho života bol život v polis. Ako by však mala byť polis riadená, aby zaistila optimálnu slobodu jednotlivcom? Mala by byť riadená demokraticky. A tak sa zrodila demokracia, aby zabezpečila slobodu.

Pre Grékov bola sloboda nástrojom rozvoja človeka. Nebola oprávnením „robiť si, čo chcem“ ani zhovievavosťou k uspokojovaniu vlastných vrtochov. Pravda je taká, že sloboda bola pestovaná sama osebe ako dimenzia ľudského bytia. Ale zároveň bola hodnotená ako podmienka umožňujúca individuám uskutočňovať cestu sebarealizácie, ktorá vedie k osvieteniu a nevyhnutne aj k božskosti. Najvyšším ideálom, ako si ho pamätáme od Sokrata a Platóna, bolo hľadanie osvietenia ako súčasť duchovnej realizácie. Sloboda tak v tomto kontexte slúži duchovným cieľom ľudskej sebarealizácie a konečnému naplneniu.

Dovoľte mi tu zdôrazniť už vyslovenú myšlienku. Demokracia, ktorá je nástrojom slobody a jej podmienkou, slúži nielen sociálnym, ale aj duchovným cieľom. Je to spoločenská štruktúra, ktorá umožňuje jednotlivcovi usilovať sa o život v sociálnej plnosti a duchovnom naplnení.

V pôvodnom gréckom kontexte slúžili teda sloboda aj demokracia duchovným cieľom. Tieto ciele boli determinované koncepciou človeka – ako bol ponímaný gréckymi filozofmi a básnikmi. Demokracia nebola hračkou obmedzenej politiky a lobistických skupín (ako ju vnímame teraz), nebola ani zabezpečovaním moci pre hŕstku ľudí, ale naopak, bola dosahovaním osvietenia v spoločnej sociálnej štruktúre. Naše súčasnejšie koncepcie demokracie ako nástroja súperiacich skupín usilujúcich o moc alebo ako nástroja na hromadenie individuálnej moci legálnymi prostriedkami sú na mlie vzdialené od pôvodného konceptu demokracie.

Rovnako vzdialená od pôvodného vzoru je aj predstava demokracie ako oslobodenia od obmedzení, hlavne od obmedzení represívnych štruktúr cirkvi. Gréci si

demokraciu nepredstavovali ako sekulárnu štruktúru, nechápali ju v opozícii k náboženstvu, ale skôr ako nástroj realizácie určitého náboženského ideálu. Až s nástupom francúzskeho osvietenstva v 18. storočí bola demokracia postavená proti náboženstvu a potom spojená so sekularizmom.

Teraz sa pozrieme na to, ako sa obraz demokracie vyvíjal v modernej dobe. V rámci francúzskeho osvietenstva, inšpirovaného a vedeného ideálmi rozumu a materiálneho pokroku, sú demokracia a sekularizmus vnímané ako vzájomne sa definujúce. Gréci sa však takto na demokraciu nepozerali. V ich kontexte demokracia spätá s rozumom nebola nepriateľská voči spirituálnemu hľadaniu, ale jeho skutočnou podmienkou a dimenziou. Toto hľadisko musí byť zvlášť zdôraznené, menovite to, že demokracia nie je sluhom sekularizmu a časťou jeho definície, ale naopak, môže slúžiť na duchovné účely a môže byť chápaná aj ako aspekt duchovného konceptu človeka. Opätovné definovanie demokracie v spojení s duchovnou líniou môže byť jednou z najdôležitejších úloh našich čias.

Podľa záveru, ktorý jasne vyplýva z našich argumentov, to mohol byť omyl, ktorý viedol k znehodnoteniu demokracie, keď sme subsumovali demokraciu pod sekularizmus a navyše spojili jej význam s pokrokom vedy a technológie.

Dnes je už všeobecne známe, že nech sa pozrieme kamkoľvek, vidíme demokraciu v troskách. Rôzne politické systémy, ktoré prevzali meno „demokracia“, sú len úbohými tieňmi pôvodného zámeru. Hlavným dôvodom je to, že demokracia alebo rôzne pokusy o ňu boli situované do nesprávneho kontextu, ktorý trvalo narúša význam demokracie a ničí jej potenciál a aspirácie. A čo myslím pod týmto nesprávnym kontextom? Kombinovanú maticu materializmu, sekularizmu a koncepcie moci ako dominancie.

Ako sme povedali na začiatku, každý politický systém vzniká z väčších ideálov týkajúcich sa ľudského osudu a života. V kontexte porenasančných utópií (Thomas Moore, Francis Bacon, Campanella a ďalší), ktoré sľúbili spásu na zemi vďaka materiálnemu pokroku a podrobeniu prírody, sa demokracia stala rukojemníkom Faustovho hľadania moci, kontroly, dominancie a manipulácie jedných skupín inými skupinami pomocou legálnych a „demokratických“ prostriedkov.

V súčasnosti by som videl Fínsko, Švédsko a Nórsko ako približujúce sa k demokracii. Niektorí ľudia označujú tieto krajiny za socialistické. Ak tieto krajiny sú socialistické, nutne z toho musíme usúdiť, že ich forma socializmu je súčasťou definície demokracie. Naozaj, nebojme sa odvážne myslieť, všimnime si, že pôvodná koncepcia demokracie v antickom období vyústila do formy socializmu. Keby ste žili len sami pre seba, bez záujmu o verejné dobro, nechotní pracovať *pro bono publico*, boli by ste nazvaní „idiotmi“. Určitá forma solidarity, forma súcitu, práca pre verejné dobro bola teda vo všeobecnosti očakávaná a silne podporovaná. To nazývam „minimálnym socializmom“. A tvrdím, že tento minimálny socializmus je neodmysliteľným aspektom demokracie a jej určujúcou charakteristikou. Inými slovami, kooperatívne správanie je predpokladom slobody i prežitia.

Z nášho argumentu vyplýva, že Spojené Štáty nemôžu byť nazvané demokratickým štátom, lebo je to príliš sebecká forma spoločnosti, príliš deficitná v oblasti ve-

rejného blaha. Honba za mocou a sebeckosť nie je úsilím o demokraciu. Je to jednoducho honba za mocou a sebeckosť. Preto by sa nám pre Ameriku hodil názov kratiokracia – vláda mocných.

Je tu aj iný termín, ktorý sa zdá ešte vhodnejší na opísanie celkového sociálno-politického systému v USA. Spojené Štáty sú spoločnosťou, ktorá je orientovaná na mladých ľudí. Vychvaľovanie mladosti je na jednej strane také intenzívne a také nekritické, pričom na druhej strane je taká malá pozornosť venovaná múdrosti starších, že celá spoločnosť môže byť nazvaná infanto-kraciou.

Rousseau vo svojej *Spoločenskej zmluve* tvrdí, že ak by existoval národ bohov, demokracia by bola preň vhodnou formou vládnutia. Pre obyčajné ľudské bytosti je to ale príliš dokonalý systém. Ak Rousseauove tvrdenia prijmeme ako evanjelium, tak nám poskytnú pohotové ospravedlnenie našej zjavnej prehry pri realizovaní demokracie v aktuálnej spoločenskej realite. Demokracia je pre ľudské bytosti príliš dokonalou formou vlády.

No pri hlbšej analýze, si môžeme všimnúť, že Rousseauove tvrdenia nedávajú v skutočnosti zmysel. Uvažujme: Ak by existoval národ bohov, nepotreboval by vládnuť sám sebe demokraticky. Vládli by teokraticky, zvolením boha, ktorý by bol najvševedúcejší. Navyše, vôbec by takého boha nepotrebovali voliť. Automaticky by prijali svoje povinnosti. Nepotrebovali by žiadnu formu vlády.

Rousseauov argument má nedostatky aj v inom smere. Vo svojej podstate je demokracia pre ľudí, a nie pre bohov. Gréci nemali v úmysle vynásť politický systém pre bohov. Bohovia nepotrebujú pri vytvorení politického systému našu pomoc. Gréci vymysleli demokraciu pre seba. A pokúsili sa ju žiť.

Niekoľko môže argumentovať, že okrem zlatého veku Atén v 5. stor. pred n. l. demokracia nikdy neexistovala. Ak by to aj bola pravda, nedokazovalo by to, že demokracia je nemožná, ale len to, že je veľmi ťažké ju zrealizovať.

Je veľmi ťažké dosiahnuť akékoľvek základné cnosti. Napriek tomu za ne bojujeme. Tieto ideály sú prítiažlivé nie preto, že je jednoduché ich naplniť, ale preto, že predstavujú niečo veľmi žiaduce. A rovnako je to s demokraciou. Samotný pôvodný význam termínu „demokracia“ má nad nami magickú moc. Prečo? Nie preto, že si plne uvedomujeme zneužitie demokracie, s ktorou máme svoje skúsenosti, ale pre našu potrebu dosiahnuť dokonalý systém.

Demokracia je v podstate náboženský ideál. Konotácie, ktoré k termínu pridali antickí Gréci, možno stále prežívajú. Túžime po politickom systéme, ktorý by bol prostriedkom slobody a zároveň nástrojom sebazdokonaľovania.

2. Skutočné zdroje moci. Každý politický systém je stelesnením špecifického konceptu moci. Teokracie sú stelesnením duchovnej moci. Aténska demokracia bola stelesnením moci slobody a sebarealizácie. Priemyselné demokracie sa stali stelesnením fyzickej moci, často slúžiacej na kontrolu a manipuláciu. Súčasná redukcia významu moci na jej fyzický aspekt je korupciou moci a následky tohto znehodnoteného pojmu moci sú pre demokraciu enormné a nešťastné.

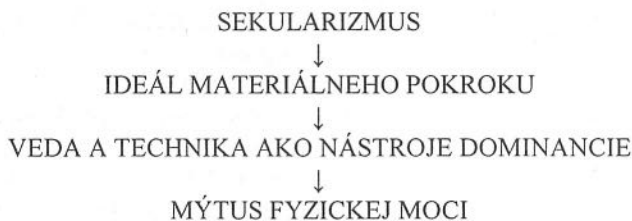
Pôvodnou príčinou znehodnotenia moci v rámci nášho politického systému a na-

šich rozmanitých foriem sociálneho života je podľa mňa postupná sekularizácia západného sveta a západnej mysle. Sekularizácia je determinujúca matrica plodiaca materializmus, ktorého sprievodným znakom je proces všeobecnej reifikácie (alebo objektivizácie či zvecnenia) prírodného a ľudského sveta. Výsledkom je radikálne ochudobnenie kozmu. Obidva svety, ľudský aj fyzický, sú ochudobnené snahou vytriediť prvky, ktoré nezapadajú do kvantitatívno-fyzickej matrice. To sa v politických a sociálnych sférach prejavuje tak ochudobnením demokracie, ako aj ľudských vzťahov, ktoré sa snažíme „objektívizovať“, reifikovať, kvantifikovať.

To všetko je výsledkom filozofického omylu. Tento omyl sa stal na začiatku 17. storočia, v čase, keď sme sa začali pozeráť na svet okuliarmi mechanistickej metafory. A práve tento filozofický omyl je zodpovedný za vznik a šírenie dominancie Faustovho konceptu človeka – bezohľadnej bytosti, ktorá žije len raz, ktorá stratila všetky veľké inšpirujúce ideály a ktorá teda hľadá zmysel života v nebezpečí – často na úkor iných bytostí. Tento filozofický omyl je do značnej miery zodpovedný za zlyhanie demokracie.

Gréci boli nezávislí a často arogantní, no ich arogancia bola zmiernená tým, že si ju uvedomovali. Sme deti bezohľadného doktora Fausta. A zabudli sme na aroganciu a následné odplaty.

Skrátka, filozofický omyl, ktorý sme urobili v 17. storočí, predpokladajúc, že univerzum nie je nič viac než mechanizmus podobný hodinám, zrodil nespočetné negatívne dôsledky. Medzi nimi je aj zveličovanie fyzickej moci a naše podriadenie sa jej príkazom. Nižšie uvádzam grafické zhrnutie síl, ktoré formovali priemyselne demokracie a naše individuálne životy.

Teraz načrtnem evolucionistický prístup k moci, ktorý nám umožní pochopiť súčasné formy patológie moci, ako aj ďalšie koncepcie moci, ktoré sú nakoniec dôležitejšie než fyzická moc.

Moc je univerzálnym atribútom života. Zdrojom všetkej moci je evolúcia. Entropia je naopak neúprosný pochod univerza smerom k chaosu a neporiadku. Život je však jedinečnou organizáciou hmoty, ktorá je schopná bojovať proti entropii, a táto schopnosť života postaviť sa entropii sa často nazýva syntropia. Syntropia sa manifestuje nielen v biologických organizmoch, ale aj v sociálnych a politických inštitúciách.

Konečným účelom všetkých štruktúr obdarených mocou (vrátane politických štruktúr) je bojovať proti entropii a povzniesť život. Inštitúcie a ľudia, ktorí prispie-

vajú k syntropii, reprezentujú legitímne použitie moci. Rád by som na tomto mieste zdôraznil: Účelom moci je propagácia syntropie cez prenos vôle povznášajúcej život. To je naplnenie sociálneho univerza cez vytvorenie inštitúcií, ktoré podporujú život z dlhodobého hľadiska a pre čo najväčší počet ľudí.

Uvedomujeme si, že všetky systémy sú predmetom entropie a ponechané samy na seba majú tendenciu degenerovať. Degenerácia alebo patológia moci sa veľmi zreteľne prejaví, keď sa sociálne a politické inštitúcie stanú nástrojmi entropie namiesto toho, aby slúžili v prospech syntropie. Takýto stav udalostí predstavuje z evolucionistického hľadiska degeneratívny posun. To, že sa tento proces odohráva v mnohých súčasných sociálnych a politických inštitúciách, je každému jasné. Enormne negatívne dôsledky konceptu moci ako surovej sily sú príliš nápadné na to, aby ich bolo možné ignorovať.

Moc bez autority je ilúziou. To je dôvod, prečo Ježiš zvíťazil nad Cézarom a Gándhí nad Britmi. Gándhího príklad žiari vo svojej jasnosti. Malý krehký muž proti mocným britského impéria! Už predtým som tvrdil, že moc je univerzálnym atribútom života. Gándhího morálna autorita je z racionálneho hľadiska záhadou. Prečo by mal taký malý muž vzbudzovať taký ohromný rešpekt? Prečo by mal akýkoľvek človek vzbudzovať vôbec nejaký rešpekt? Odpoveď nenájdeme v racionálnej analýze, ale v porozumení tým hlbším schopnostiam, ktoré sú základom morálnej autority.

Sú tri úrovne moci. Prvá úroveň je moc ako fyzická kontrola, druhá úroveň je moc ako autorita a tretia úroveň je moc ako morálna autorita. Čo je zdrojom morálnej autority? Je to moc, ktorá prebýva vo svätých mužoch, šamanoch, liečiteľoch. Tieto osoby vlastnia výnimočné schopnosti, ktoré sa stali základom ich autority. Mali by sme to vidieť veľmi jasne: Morálna autorita alebo autorita ako taká nám nie je daná deus ex machina. Je to skôr kryštalizácia nejakých vnútorných síl, ktoré vlastnia tí, čo k autorite stúpajú.

V tradičných kultúrach bola náčelníkovi udelená moc, lebo disponoval výnimočnými schopnosťami, ktoré z neho urobili liečiteľa alebo veštea. K vzťahom medzi tromi úrovňami moci môžeme pristúpiť aj z druhej strany. Keďže daný človek vlastnil výnimočné vnútorné schopnosti, mal autoritu. Keďže mal autoritu, bola mu zverená moc.

Rozlíšili sme tri koncepcie alebo tri reality moci: 1. moc ako dominancia surovej sily, charakteristická pre väčšinu politických inštitúcií našej doby; 2. moc ako autorita, ktorá je prenosom vôle; osoba, ktorá disponuje morálnou autoritou, donúti iných pomocou nejakého morálneho imperatívu k určitému konaniu; 3. moc ako disponovanie výnimočnými vnútornými schopnosťami, pomocou ktorých sú veci akoby doprevádzané mágiou, čo znamená vlastne len to, že tí, ktorí nevlastnia výnimočné schopnosti, sú vydaní na milosť a nemilosť tých, ktorí ich vlastnia.

V západnej kultúre, ktorej dominuje mechanistická paradigma, je moc ako autorita znevažovaná a moc ako vlastníctvo výnimočných schopností takmer úplne ignorovaná – na našu vlastnú škodu. Gándhího politická moc bola nepochybne výsledkom jeho morálnej autority. Jeho morálna autorita sa zas zdá ako výsledok jeho zvláštnych

schopností, ktoré z neho urobili svätého muža (termín „svätý blázon“ by bol rovnako vhodný), čo spôsobilo, že ľudia boli inšpirovaní a naplnení energiou už len vďaka jeho prítomnosti.

Načrtujeme teda nejaké závery. Moc nie je izolovaný pojem. Jeho význam je determinovaný celým sociálnym, kultúrnym a civilizačným kontextom. Od dôb stredoveku sme do veľkej miery zmenili kontext západnej spoločnosti. Rovnako sme zmenili pojem moci.

Úspech Západu je úspechom západného kontextu čiže úspechom západnej sekulárnej ideológie s jej chápaním materiálneho pokroku a pojmom moci. Tri pojmy – sekularizmus, materiálny pokrok a fyzická moc – sa vzájomne definujú. Mali by sme si uvedomiť, že úspech západného kontextu zahŕňa aj industriálny kapitalizmus, aj industriálny socializmus. Komunistické krajiny, pokiaľ existovali, akceptovali sekulárnu ideológiu, materiálny pokrok a moc ako dominanciu na takmer takom istom stupni ako my v západných demokraciách.

Teraz sme pripravení rozšíriť náš diskurz ešte ďalej. Všetky typy moci sídlia v kozme. My sme študnicami tejto moci vrátane politických systémov vytvorených z elementov moci, ktorú kozmos poskytuje.

Odvtedy, čo bola napísaná Biblia, odvtedy, čo Gréci vymysleli polis, Thomas Moore a Francis Bacon napísali sekulárne utópie a Newton vymyslel svoju mechaniku ako konečný model na vysvetlenie univerza, od týchto čias sa naše poznanie univerza ohromne rozšírilo a vnímanie nášho miesta v tomto univerze sa značne zmenilo, obzvlášť za posledných sto rokov. Všetky tieto zmeny podnecujú našu predstavivosť pri vytváraní nových politických systémov. Už viac nemôžeme akceptovať biblickú koncepciu človeka. Rovnako nemôžeme akceptovať úlohu dobrodruhov, okolo ktorých sa točí celá príroda a kozmos. A nemôžeme akceptovať ani koncepciu demokracie slúžiacej niekoľkým vybraným jedincom.

3. Ekokracia alebo ekodemokracia. Pomaly začíname akceptovať myšlienku konštituovania sa radšej v súlade s prírodou, než v protiklade k nej. Uznanie tejto myšlienky vedie k úcte k prírodným systémom. Idea úcty k prírodným zákonom, prenesená do jazyka politickej vedy, znamená ekokraciu. Ekokracia znamená uvedomenie si sily prírody a samotného života, znamená všímanie si hraníc prírody, tvorenie v súlade s prírodou, a nie proti nej, vytváranie ekologicky udržateľných systémov, úcty k planéte, a nie jej sústavné pustošenie.

Skutoční študenti demokracie si v našej dobe musia uvedomiť, že žijeme v 21. storočí, a teda naše ponímanie politických skutočností nemôže byť obmedzené iba na interné a často povrchné analýzy vzťahov v rámci súčasných vládnych štruktúr, alebo dokonca iba na analýzy vzťahov medzi technológiou a spoločnosťou, pretože medzi technológiou a prírodou často existuje konflikt.

Stručne povedané, technokracia a ekokracia sú v podstate zamerané na rozličné ciele. Technokracia je zameraná na efektívnosť, kontrolu, manipuláciu a veľmi často na okamžitý zisk. Ekokracia je zameraná na udržateľné systémy, ktoré môžu podporiť a priniesť blahobyť ľudskému druhu a iným druhom nadchádzajúceho tisícročia.

Industriálna demokracia v skutočnosti už nie je demokraciou. Prinajlepšom je to snaha o demokraciu v rámci jedného národa a často na úkor ostatných národov, i keď len nepriamo, cestou komplikovaných spoločensko-ekonomických mechanizmov a faktorov. Takáto forma demokracie si nezaslúži meno demokracie, pretože nevedie k rozširovaniu slobody, ale len k novým formám otroctva medzi národmi.

V súčasnosti, keď demokraciu pokladáme za nástroj spravodlivosti, slobody a spoločenského zveľadenia ľudí, a to nie iba v určitých oblastiach sveta, ale na celom svete, skutočné chápanie demokracie nevyhnutne spája demokraciu s ekokraciou a nástojí na tom, že pravá demokracia je ekokracia. Ak chceme vytvoriť nový pojem, mali by sme zaviesť myšlienku ekodemokracie nie ako módného výrazu, ktorý obohacuje pojem industriálnej demokracie o ekologický žargón, ale ako výrazu označujúceho novú štruktúru s vážnymi spoločenskými a politickými dôsledkami.

V tomto našom navzájom prepojenom a závislom svete musí pojem demokracie dostať nový význam. Demokracia nemôže byť naďalej limitovaná len na úroveň mestských štátov (polis), na úroveň jedného národa. Demokracia musí byť pochopená tak, aby jej uskutočňovanie v jednom národe neškodilo (iba ak nepriamo) iným národom či samotnej prírode.

Presnejšie povedané, demokracia musí byť v súčasnosti skoncipovaná ako taká forma vlády, ktorá dlhodobo prináša prospech všetkým národom a ktorá zároveň rešpektuje a pozdvihuje prírodné systémy. Túto medzinárodnú a medzidruhovú demokraciu nazývam ekokraciou alebo ekodemokraciou. Keď uvážime, aké globálne a vzájomne prepojené sú naše súčasné problémy, potreba tejto podoby demokracie nám musí byť zjavná. Ba čo viac, systém, ktorý tu opisujem ako ekodemokraciu, alebo nejaký iný, veľmi podobný, je pre naše prežitie nevyhnutný.

Ekodemokracia neprináša súbor hotových návrhov zaoberajúcich sa myšlienkou, ako zostaviť pravé demokratické formy vlády v rámci spoločností a medzi národmi, ale skôr nanovo formuluje význam moci. Z nového chápania moci vyplýva aj „nové osvietenstvo“, týkajúce sa spôsobu, akým formulujeme „mocenské štruktúry“, ktorých účelom nie je utláčať a manipulovať, ale dlhodobo zveľadovať život.

Cieľom všetkých štruktúr vytvorených či už evolúciou, alebo ľudským priemyslom je vylepšenie života. Naozaj osvietená filozofia objasňuje rozvíjanie života, je v súlade s rastúcim a sebatranscendujúcim životom, filozofia, ktorá pomáha ľudskej myslí vidieť veľkoleposť života a ľudskému druhu zosúladiť sa so životom, s prírodou, so základnými štruktúrami a zákonmi kozmu. Túto filozofiu nazývam ekofilozofiou, pričom niektoré jej zásady som sformuloval vo svojich knihách *Eco-Philosophy*, *Designing New Tactics for Living* (1981), *Living Philosophy – Eco-Philosophy as a Tree of Life* (1992), *The Participatory Mind* (1994) a v iných knihách.

Ekodemokracia spolu s ekofilozofiou nekompromisne zastávajú názor, že ak dôjde k zruinovaniu ekologických návykov, ak sa potopí ekologická loď, naše zručné manipulácie v rámci existujúcich mocenských štruktúr budú vnímané ako povestné prehadzovanie ležadiel na Titanicu.

Ľudské systémy musia byť v súlade s prírodnými systémami. Blahobyť ľudstva by mal byť podporovaný zároveň s blahobytom iných druhov. Taký je zmysel univer-

zálnej demokracie. Taký je zmysel ekodemokracie.

Ekodemokracia zahŕňa medzi osoby nielen ľudské bytosti, ale aj iné živé bytosti. Rozšírenie pojmu „osoba“ takýmto spôsobom nie je zneuctením jeho doterajšieho použitia. V mnohých minulých i súčasných systémoch presvedčení a vier bol všetkým živým bytostiam udelený status osôb a všetky boli opatrené či obdarované božským duchom. Domorodí Američania nemajú žiadny problém s označovaním líšok za svojich bratov a havranov za bratrancov – podobne ani svätý František nemal problém vnímať vtáky a iné živočíchy ako svojich bratov a sestry. Už len tieto systémy presvedčení, ktoré uznávajú solidaritu medzi všetkými bytosťami, sú vyjadrením univerzálnej demokracie či ekodemokracie, ktorú obhajujem.

4. Od ekodemokracie ku kozmokrácii. Len čo sme vysvetlili pojem ekodemokracie alebo ekokracie, otvára sa nám cesta ku kozmokrácii. Kozmokracia sa vynára pri zovšeobecnení pojmu ekodemokracie. Kozmokracia je zovšeobecnená idea demokracie v ďalšej, inej podobe. Univerzálna demokracia rozšírená na všetky bytosti sa stáva kozmokraciou. Kozmokracia jednoducho naznačuje, že všetky sily pochádzajú z kozmu. Oslavovanie kozmu ako pôvodcu všetkých síl vedie k politickému systému, ktorý nie je zakorenený v jednostrannom chápaní fyzickej sily alebo v idei demokracie pre zopár vyvolených (ako si predstavovali Gréci), ale v tých ohromných silách, ktoré umožnili existenciu života a ľudských spoločností. Naše globálne ekumenické zmysľovanie nám musí ukázať, že sme všetci prepojení v rámci úžasného gobelínu vyvíjajúceho sa vesmíru. Keď si to uvedomíme, zistíme, že hľadanie spravodlivosti, slobody a dobrého života nemôže byť určené len niektorým vyvoleným spoločnostiam. Kozmokracia je demokraciou pre celý kozmos.

Niektorí sémantickí puristi by mohli argumentovať, že „demokracia pre celý kozmos“ je len bezvýznamná fráza. Pozrime sa teda, či majú pravdu. Tento výraz jednoducho vyjadruje myšlienku, že všetky formy života majú právo na svoju existenciu, a ďalej aj myšlienku, že všetky bytosti majú právo na patričné formy seberealizácie. Tento posledný bod je dôležitý a je potrebné ho ďalej rozviesť.

Všetok život vrátane ľudského je procesom seberealizácie. Ak neporozumieme tomuto faktu, tak nemôžeme pochopiť ani zmysel našich životov. Ešte jedna dôležitá pripomienka. Právo na seberealizáciu je pokračovaním práva na existenciu. Každá bytosť má právo na seberealizáciu. Právo na seberealizáciu je teda jedným z hlavných princípov univerzálnej demokracie. Eko-spravodlivosť sa v tomto bode stáva kozmickou spravodlivosťou a oslavou rozvíjajúceho sa života. A o tom je kozmokracia. Idea seberealizácie sa javí ako jedna z hlavných priorít ako pre ekodemokraciu, tak aj pre kozmokraciu.

Kozmokracia ako proklamovanie univerzálnej spravodlivosti pre všetky bytosti a ich práva na seberealizáciu je možno novinkou v porovnaní so súčasnou politickou scénou, ale doktrína kozmokracie vôbec nie je nová tvárou v tvár veľkým duchovným tradíciám minulosti. Keď buddhisti hovoria o súcite ako prostriedku pomoci druhým v ich seberealizácii, nepriamo sa tak usilujú o kozmickú spravodlivosť. Môžeme sa o krok posunúť. Keď hlbšie rozjíname nad buddhizmom, kresťanstvom a inými veľ-

kými náboženstvami, môžeme ich vnímať ako prostriedky na sebarealizáciu indivíduí.

Sebarealizácia a sebanaplnenie sú teda dôležité evanjeliá hlavných náboženstiev. Ideál kozmickej spravodlivosti je v súlade so základným nápevom svetových náboženstiev. No (a v tom je ten háčik) v najväčších náboženstvách (až na svetlú výnimku buddhizmu) je myšlienka sebarealizácie limitovaná len na ľudí. V rámci štruktúry kozmokracie zahŕňa sebarealizácia všetky živé bytosti. Požadovať právo na sebarealizáciu pre všetky bytosti nie je iba rozumné, ale aj nevyhnutné, ak chápeme zložitú, vzájomne prepojenú a precízne utkanú výšivku kozmickej evolúcie, ktorej vnútornou, podstatnou a oslavnou súčasťou sme my. Kozmokracia je nielen hlásaním kozmickej spravodlivosti, ale aj oslavou vesmíru.

Kozmokracia je tu prezentovaná ako politická štruktúra, ktorá sa snaží dať zmysel sebarealizácii v kozmickom rozmere a aj v rámci spoločenských zriadení v ľudských skupinách a národoch. Kozmokracia je teda reformuláciou Kantovho morálneho imperatívu: „Konaj tak, aby sa maxima tvojho konania mohla vďaka tvojej vôle stať univerzálnym prírodným zákonom.“ Zovšeobecňime Kantov princíp a vyhlásme: „Konaj tak, aby sa maxima tvojho konania mohla stať meradlom kozmickej spravodlivosti.“ Takýto princíp by nebol zlým základom politického systému budúcnosti – či ho už budeme nazývať „kozmoakraciou“, alebo nejakým iným názvom.

Abý sme zjednotili ľudskú rodinu, naozaj potrebujeme niečo tak univerzálne a ďalekosiahle, ako je kozmokracia. A čo viac, potrebujeme komplexný rámec kozmokracie, aby sme mohli zrozumiteľne hovoriť o fenoménoch, ktoré sú síce prepojené, ale objavujú sa nesúrodne v dôsledku našich súčasných obmedzených štruktúr. Význam spravodlivosti, význam samotnej demokracie, význam práv nepriviligovaných kultúr, práv bezbranných zvierat a práv pošliapanej prírody sú neodmysliteľnými súčasťami našej planéty postihnutej problémami. Kozmokracia nám umožňuje hovoriť o týchto fenoménoch v jednom koherentnom súradnicovom systéme.

5. Participačná politika v participačnom vesmíre. Myšlienka kozmokracie ako možného návrhu budúceho politického systému získava silnú podporu na základe súčasných skúmaní vo fyzike a vďaka obrazu vesmíru, ktorý nám ukazuje subatómárna a kvantová fyzika. Rozširovanie a prehĺbovanie nášho náhľadu na vesmír je jedným z najvzrušujúcejších aspektov našej doby. Po prvý raz od čias renesancie sme dospeli k perspektívam, víziám a konceptom, ktoré umožňujú fyzikom, sociálnym vedcom, humanistom a náboženským mysliteľom pocítiť, že patria do jedného vesmíru, zjednoteného nie cez jednotnú fyzikálnu teóriu, ale v hlbšom, zahŕňajúcom zmysle.

Nahliadnutie tohto nového holistického vesmíru nepreniklo ešte dostatočne politickou vedou, ktorá sa zúfalo snaží podobať starej newtonovskej vede tým, že nástojí na atomizovaní a kvantifikovaní fenoménov a ich začleňovaní do fyzikálneho (fyzikalistického) rámca. Fyzika už pritom ďaleko prekročila strohé atomistické poučky newtonovskej mechaniky a má tendenciu zaobchádzať s celým vesmírom holisticky a cez pojmy, ktoré sú zaiste trans-fyzikálne, ak fyzikálne definujeme ako drobné

materiálne častice, ako to postuloval Newton. Sme na úsvite nového obrazu vesmíru. Politickí vedci by si to konečne mali uvedomiť.

Astrofyzik John Archibald Wheeler bol možno prvý, kto (na začiatku sedemdesiatych rokov) zrozumiteľne ohlásil myšlienku participačného vesmíru, keď napísal: „Vesmír neexistuje ‚tam vonku‘ nezávisle od nás. Sme nevyhnutne zapojení do spôsobovania toho, čo sa deje. Sme toho účastníkmi. V nejakom zvláštnom zmysle je to participačný vesmír.“

Na konci osemdesiatych rokov, čerpajúc z Wheelerových úvah („V nejakom zvláštnom zmysle je to participačný vesmír“) a stavajúc na názoroch Teilharda de Chardin („My sme evolúcia vedomá si seba samej“) som rozvinul teóriu participačnej mysle. Táto teória sa na jednej strane snaží preukázať tvrdenia novej fyziky o participačnej povahe vesmíru a na druhej strane sa snaží vyplniť chýbajúcu dimenziu v Teilhardovom diele, ktoré úžasne opisuje rozvinutie evolúcie, no opomína úlohu mysle v celom tomto procese. Vedomie je jedným z kľúčových pojmov Teilhardovej výpovede, ale na počudovanie je to vedomie bez ohľadu na myseľ. Teória participačnej mysle tak poskytuje Teilhardovej kozmológii epistemologické základy.

Teória participačnej mysle tvrdí, že náš svet je dielom našej mysle. Ale nie v solipsistickom chápaní à la Berkeley (esse percipi), ale participačným spôsobom: Nadobúdame vedomie, že z reality môžeme získať len toľko, koľko sú naše mysle schopné pochopiť. To je presne zmysel, v ktorom hovoríme, že prebývame v participačnom vesmíre.

V nepretržitých aktoch participácie zisťujeme, čo potenciálne je „tam vonku“. Participácia je v podstate nielen v našich poznávacích aktoch, ale taktiež v našich spoločenských a politických aktivitách. Povedz mi, na čom sa podieľaš, a ja ti poviem, kto si a aký je zmysel tvojho života.

Stávame sa tým, na čom sa podieľame. Na akých veciach sa podieľame, takými sa stávame. Ak sa po celý čas podieľame len na triviálnych veciach, staneme sa triviálnymi osobnosťami. Tieto myšlienky sú anticipované už aj starodávnymi učeniami hinduizmu či buddhizmu. Tak čítame už v *Upanišádach*: „Kto pozná Boha v pravde, stáva sa Bohom.“ (upanišáda Mundaka) Ešte jasnejšie je to vyjadrené v *Dhammapade*, jednom z hlavných buddhistických textov: „Čím sme dnes, to pochádza z našich myšlienok včerajška a naše dnešné myšlienky budujú náš život zajtrajška. Život je výtvorom našej mysle.“

Už na začiatku 19. storočia si William Blake uvedomoval tento zvláštny proces interakcie medzi realitou a našimi vnútornými poznávacími schopnosťami. Napísal:

Oku človeka predstavivosti
príroda je predstavivosť sama.
AKÝ ČLOVEK JE, TAK VIDÍ

Starovekí Gréci to všetko anticipovali. Už Parmenides tvrdil: „Žiadna myseľ, žiadny svet.“ Toto nahliadnutie je veľmi aktuálne. Ak sa objasní, odhalí sa štruktúra vesmíru, ktorá je podstatne odlišná od tej, na ktorú sme zvyknutí.

Teraz máme pozadie na prepojenie našej skoršej diskusie o kozmokrácii s ďalekosiahlejšími myšlienkami novej fyziky, obzvlášť s tými, ktoré sa zaoberajú participačným vesmírom.

Všetky politické systémy sa týkajú participácie. Všetky demokracie sa týkajú participácie. Ale povaha tejto participácie, jej hĺbka a rozvetvenie sú v rozličných epochách rôzne. Aténčania 5. storočia pred n. l. si vychutnávali veľkolepú demokraciu. Ich podieľanie sa na záležitostiach štátu a kozmu vo všeobecnosti bolo hĺbkové, rozmanité a intenzívne. Považovali sa za veľkých ľudí a za naozaj kozmických ľudí, a tak sa aj zapájali do sveta. Až dodnes sa slovo „kozmos“ používa v každodennej gréčtine na stanovenie toho, na čom sa zúčastňujeme a čoho sme súčasťou.

V priemyselnom svete sme zredukovali význam demokracie na omnoho užší rozsah práve preto, že sme obmedzili naše podieľanie sa na nej. Sme spotrebiteľmi, a nie účastníkmi. Môžeme pripustiť, že spotreba je formou participácie. Je v tom však háčik: Je to tak skromná a oslabená forma participácie, že nemôže viesť k pravému naplneniu. Seberealizácia cez spotrebu je paródiou na staršie duchovné pátrania.

Priemyselné demokracie podporujú odbornosť a špecializáciu, čo je ďalší dôvod, prečo nás odrádzajú od participácie hodnej kompletnej a celostných bytostí. Nedovoľujú nám, aby sme sa stali schopnými spoliehať sa sami na seba, aby sme sa stali nezávislými a kompletnými. Jemným, ale prenikavým spôsobom nás – ako duchovné bytosti – obmedzujú. Priemyselné demokracie sú kontrolované ideológiou sekularizmu. V sekulárnom svete niet miesta pre Boha a vyššie ideály vrátane seberealizácie v duchovnom zmysle. To je jeden z dôvodov, prečo sú súčasné demokracie len úbohým prostriedkom seberealizácie.

Jeden z ústredných bodov, ktoré chceme poznamenať, znie nasledovne: Stav demokracie a významnutie kvality zo životov západných ľudí je výsledkom znižujúcej sa škály našej participácie, následkom čoho dochádza k ochudobneniu našich vzťahov s kozmom. To všetko sú dôsledky nášho zmrzačeného úzkeho svetonázoru.

Zhrnutie. Demokracia nikdy nie vecou samou osebe, ale vždy je to súbor štruktúr a inštitúcií, ktorý reflektuje svetonázor ľudí. Preto naše pokusy o záchranu demokracie alebo o vybudovanie nových udržateľných modelov demokracie nemôžu uspieť, pokiaľ budeme trvať na starej zmrzačujúcej paradigme. Vzkriesenie demokracie musí ísť ruka v ruke s osvojením nového svetonázoru.

Ozajstná participačná demokracia nie je len povrchnou počítačovou hrou a stláčaním možností, ktoré pre nás naprogramovali ostatní. Skutočná participačná demokracia znamená naozajstné podieľanie sa na nekonečnom bohatstve kozmu. Participačná demokracia v participačnom vesmíre, ako ukázala nová fyzika, znamená kozmokráciu. Kozmokrácia je demokraciou pre celý kozmos.

Kozmokrácia alebo ekodemokracia môže byť objasnená z dvoch rozličných perspektív: z hľadiska participačného vesmíru („Sme nevyhnutne zapojení do spôsobovania toho, čo sa deje“) a z hľadiska ekologickej paradigmy – naše chápanie udržateľných spoločenských systémov nás nezvratne vedie k ekokracii a po hlbšej analýze ku kozmokrácii.

Pojem kozmokracie nie je teda len efektným lingvistickým manévrom. Je zrodený z hlbšieho uvedomenia prepojenosti vecí v tomto výnimočnom komplexnom a navzájom prepojenom vesmíre, v ktorom naše myslenie a naše mysle nie sú len statickými fotografickými doskami, ale ozajstnými hybnými silami dejín, ako aj modifikátormi povahy reality.

Ak sa nám zdá pojem kozmokracie príliš veľkolepý či príliš veľké sústo, otázka znie: Čo iné nám zostáva, čo by nás dostalo zo zabehnutých koľají? Demokracia je nádherný pojem so vznešenou minulosťou, avšak bola vytvorená pred dvadsiatimi piatimi storočiami. Aj tie najlepšie pojmy sa opotrebnú. „Všetky veci sa opotrebnú,“ tvrdil Herakleitos. Potrebujeme nové vízie a nové pojmy pre nový svet, ktorý sme vytvorili. Naše spôsoby poznania, naše kategórie a pojmy sú staré a zatuchnuté. Potrebujeme nové okná pre vesmír, ktorý sme vybudovali. Kozmokracia je jedným z takých okien. Je to dôstojný nástupca demokracie. Je dcérou demokracie, ktorá prerástla svojho rodiča.

Z anglického originálu: Henryk Skolimowski: *Cosmocracy – as the Next Stage in the Development of Democracy*. In: *Philosophy for a New Civilisation*. New Delhi: Gyan Publishing House 2005. ISBN: 81-212-0853-X, s. 263 – 281 preložili M. Ujhažyová a T. Cárová, študentky odboru filozofia – anglický jazyk, FiF UK v Bratislave.